

Innhold

Forord	13
DEL I PROFESJONSUTVIKLING I SKOLEN. PERSPEKTIVER OG PROBLEMSTILLINGER	15
Kapittel 1	
Profesjonsutvikling i skolen	17
EYVIND ELSTAD, KRISTIN HELSTAD OG SØLVI MAUSETHAGEN	
Innledning	17
Læreryrket som profesjon	19
Profesjonsutvikling fra et performativt og et organisatorisk perspektiv.	21
Hva betyr det å være profesjonsutøver i dag?	22
Ulike oppfatninger om profesjon og profesjonalitet.	23
Profesjonsutdanninger for arbeid i skolen	25
Veiledningsprogrammer for nyutdannede lærere	28
Lærersertifisering og spesialisering	29
Profesjonsutvikling og læring på arbeidsplassen	29
Betydningen av ledelse	31
Avsluttende kommentarer	32
Kapittel 2	
Bruk av profesjonsbegrepet i kampen om utdanningspolitikken	
innhold	39
ELI LEJONBERG OG EYVIND ELSTAD	
Innledning	40
Teoretisk rammeverk	43
Forhandlingsteori.	43
Teori om språkhandlinger	45
Teori om vage begreper	46
Syntese av teori om forhandlinger og språkhandlinger	47

Interessekampen om undervisningspersonalets arbeidstidsavtale som empirisk eksempel	48
Kampen om utdanningspolitikken innhold; forhandlinger om arbeidstidsavtalen som eksempel	48
Bruken av profesjonsbegrepet i forhandlingene om utdanningspolitikken innhold	49
Diskusjon og konklusjon.	52
 DEL 2 LÆRERUTDANNING SOM GRUNNLAG FOR PROFESJONELL UTVIKLING	 57
 Kapittel 3	
Pedagogikk som fag i en profesjonell lærerutdanning	59
SYLVI STENERSEN HOVDENAK	
Innledning	60
Pedagogikk i lærerutdanningen	61
Hvorfor har vi skoler?	62
Læreplanarbeid og lærerprofesjonalisering	63
Læreplanens betydning.	63
Profesjonalitet i lærerutdanningen: om praktiske synteser og koherens	66
Praktiske synteser.	66
Koherens	68
Ulike kunnskapsformer i lærerutdanningen.	69
Aristoteles om episteme, techne og fronesis	69
Bernstein om horisontal og vertikal kunnskapsdiskurs	71
Aristoteles og Bernstein i profesjonelt samspill	73
Konklusjon	74
 Kapittel 4	
«Også de svake hadde noe å bidra med.» Lærerstudenters læring om tilpasset opplæring.	78
BRITT ODA FOSSE	
Innledning	78
Tilpasset opplæring som kulturelt redskap.	79
Lærerstudenters profesjonelle utvikling	83
Studiens teoretiske rammeverk	84
Metode	85
Dataanalyse.	86
Utdrag 1: Veiledning, videregående skole.	86
Utdrag 2: Veiledning, ungdomsskolen	88

Drøfting	90
Implikasjoner for lærerutdanningen	92
Kapittel 5	
Teach First Norway. Nye modeller i lærerutdanningen	97
KATRINE NESJE	
Innledning	98
Forskningsspørsmål og metode	99
Teach First Norway – arbeidsplassbasert utdanning.	100
Lærerutdanningens koherens.	102
Motivasjon for å velge lærerutdanning.	103
Forskningsfunn.	105
Motivasjon for å velge Teach First-programmet	105
Diskusjon og avsluttende kommentarer.	108
Kapittel 6	
Kunnskapsintegrasjon og profesjonsutvikling i lektorutdanningen.	114
JON MAGNE VESTØL	
Innledning	114
Den empiriske undersøkelsen som framstillingen bygger på	115
Begrepsavklaring og tidligere forskning	116
Kunnskapsintegrasjon i rammeplanen i lys av kunnskapsteori.	117
Rammefaktorer for studentenes kunnskapsintegrasjon	120
Kunnskapstilfanget i eksamensbesvarelsene	120
Integrasjon av kunnskapsfelt	122
Fagorientert kunnskapsintegrasjon	123
Profesjonsorientert kunnskapsintegrasjon	124
Eksplorerende kunnskapsintegrasjon.	125
Praksisorientert kunnskapsintegrasjon.	126
Kunnskapsintegrasjon som profesjonsutvikling	127
DEL 3 LÆRERES PROFESJONELLE UTVIKLING	131
Kapittel 7	
Kunnskapsutvikling gjennom samtaler i tverrfaglige læringsfellesskap	134
KRISTIN HELSTAD	
Innledning	134
Kollektiv kunnskapsutvikling i profesjonelle læringsfellesskap	136
Samtaler i profesjonelle læringsfellesskap	137
Sosiokulturelle og kommunikative perspektiver.	139

Interaksjonsanalyse som metodologisk tilnærming	140
Skolen og utviklingsarbeidet	140
Utdrag fra samtaler i det tverrfaglige læringsfellesskapet	141
Utdrag 1: Forhandlinger om tekstforståelser – utfordringer og støtte	142
Utdrag 2: Vurdering av elevtekster – utforskende tilnærminger . . .	144
Samtaler om elevtekster som omdreiningspunkt for kunnskaps- utvikling	147
Konkluderende kommentarer	149

Kapittel 8

Licence to teach? Læreplananalyse og profesjonsutvikling	152
---	------------

SØLVI MAUSETHAGEN OG CHRISTINA ELDE MØLSTAD

Innledning	152
Didaktikk	154
Metode og utvalg	156
Hvor viktig er læreplananalyse?	157
Klare instruksjoner eller stort handlingsrom?	158
«Styr oss på innhold, men ikke på metode»	160
Metodefrihet og innhold	162
Vurderingskriterier	162
Innskrenking av handlingsrommet	163
Oppsummering	164
Læreplananalyse under Kunnskapsløftet	165
Avslutning	167

Kapittel 9

Nye språklærere. Fagkunnskap og fagdidaktiske utfordringer	170
---	------------

KARI ANNE RØDNES, GLENN OLE HELLEKJÆR OG EVA THUE VOLD

Introduksjon	171
Å forberede nye lærere: Forskning på lærerutdanning og på språkfagene	171
Metode og materiale	175
Nye læreres opplevelse av egen kompetanse i norsk, engelsk og fremmedspråk	177
Norsklærerne	177
Hovedutfordring: Skriveopplæring og -vurdering	178
Engelsklærerne	180
Hovedutfordring 1: Elevenes språkferdigheter	180
Hovedutfordring 2: Behovet for bedre kunnskaper om tekstproduksjon	181

Fremmedspråklærerne	182
Hovedutfordring 1: Muntlig språkbruk	182
Hovedutfordring 2: Hverdagskultur	183
Nye læreres faglige utfordringer, lærerutdanning og profesjonell utvikling i skolen.	184
Kapittel 10	
«Blir dette vurdert, lærer?» Vurdering for læring i klasserommet.	191
LISBETH M. BREVIK OG MARTE BLIKSTAD-BALAS	
Introduksjon	192
Ulike former for vurdering	193
Vurdering for Læring (VfL)	194
Metode	197
Case 1: Spontan vurdering for læring i klasserommet (norsk, vg2, studieforberedende)	197
Case 2: Planlagt egenvurdering som del av undervisningen (engelsk, vg2, yrkesfag)	200
Elevenes uttalelser	203
Hvilken rolle spiller vurdering for læring i den større konteksten om læreres profesjonelle utvikling?	203
Kapittel 11	
Læreres sluttvurdering. Vurderingspraksis i et profesjonsperspektiv	207
LEIF KRISTENSEN	
Introduksjon	207
Karaktersettingens formelle rammer	208
Hva brukes karakterene til?	209
Forskjellige fag og sammenlignbare karakterer	210
Forskjellige skoler og sammenlignbare karakterer	214
Forskjellige karaktertyper og sammenlignbare karakterer	215
Forskjellige elevgrupper og sammenlignbare karakterer	218
Forskjellige lærere og sammenlignbare karakterer	218
Utfordringene med å etablere felles vurderingsstandarder	219
Hva er gjort for å sikre enhetlige vurderingsnormer?	219
Diskusjon	220

Kapittel 12**Betydningen av læreres kunnskapsarbeid for utvikling av kollektiv praksis 224**

HEGE HERMANSEN OG MONIKA NERLAND

Introduksjon 224

Hva vet vi om læreres arbeid med utvikling av praksis? 226

Analyser av læreres kunnskapsarbeid: teoretisk og empirisk
inramming 228

Metode 229

Kunnskapsarbeid når betydningen av nye pedagogiske ressurser
skal vurderes. . . . . 230Kunnskapsarbeid for å tilpasse utvalgte ressurser til bruk
i undervisningen . . . . . 232Kunnskapsarbeid for å introdusere og videreutvikle ny kunnskap
på skolenivå 234

Læreres kunnskapsarbeid i lys av profesjonsutvikling 237

DEL 4 PROFESJONSUTVIKLING OG SKOLELEDELSE. . . . . 241**Kapittel 13****Profesjonalisering og profesjonsutvikling av skoleledelse i Norge 244**

TOR COLBJØRNSEN

Innledning 245

Skoleledelse i en historisk kontekst 245

Kompetanse for skoleledere i et profesjonsperspektiv. 247

Skoleledelse som fagfelt og krav/forventninger til kompetanse. 249

Ledere med karismatiske personlige egenskaper eller mer relasjonelle
ledere? 250

Sentrale og lokale lederutviklingsprogrammer – Innhold og analyse . . 252

Handelshøgskolen BI 253

Universitetet i Bergen (UiB). 255

Stavanger kommune. 256

Akershus fylkeskommune (AFK) 257

Oppsummering. 258

Kapittel 14**Kontekstbasert profesjonsutvikling for skoleledere 261**

MARIT AAS OG METTE VAVIK

Introduksjon 261

Rektorutdanningen ved Universitetet i Oslo 262

Data og metode 264

Ekspansiv læring og profesjonsutvikling	266
Lederspeil – profesjonsutvikling gjennom fire steg	267
Steg 1: 360 graders-intervju	267
Steg 2: Gruppecoaching	270
Steg 3: Teoretisk forankring	272
Steg 4: Ny praksis	273
Drøfting	274
Oppsummering	276

Kapittel 15

Kollektiv kunnskapsbygging og profesjonalisering av lederteam 278

MARIT AAS OG GURI SKEDSMO

Introduksjon	278
Strategier for å utvikle gode opplæringstilbud for skoleledere	280
Presentasjon av lederprogrammet «Utviklingsledelse»	281
Aksjonsforskning som metodisk tilnærming	282
Teoretisk rammeverk: Fire ulike former for kunnskapsbygging	284
Resultater	285
Kunnskapsbygging i lederteam	285
Lederprogram og skoleutvikling	287
Konklusjon	291

Kapittel 16

Avdelingsledere – en ny profesjon innenfor skoleledelse? 300

HEDVIG ABRAHAMSEN OG MARIT AAS

Innledning	300
Kvalitetsutvikling og pedagogisk ledelse	301
Den nye avdelingslederen – en ny lederrolle?	302
Teoretisk innramming	303
Studiens metoder	305
Avdelingslederrollen – ledelse i utvikling?	306
Avdelingslederen i ledelsesteamet	306
Pedagogisk tett på-ledelse også som vurdering gjennom observasjon/skolevandring	307
Pedagogisk ledelse med fokus på dialog som verktøy for observasjon og vurdering	307
Avdelingslederen: Ny rolle, ny profesjon?	309
Dialog som verktøy	310
Observasjon og skolevandring som prosess	311
Skolelederprofesjon i utvikling	311

Kapittel 17**Medarbeidersamtalen som ledelsesverktøy for profesjonsutvikling 315**

TONJE RØSETH

Introduksjon	316
Medarbeidersamtalens funksjoner	317
Medarbeidersamtalen som målstyringsverktøy	317
Medarbeidersamtalen som kompetanseutviklingsverktøy	318
Metode	319
Utvalg	319
Resultater og diskusjon	321
Resultater og diskusjon av det å sette seg tydelige mål i medarbeider- samtalen og kompetanseutvikling	327
Konklusjon	329

Kapittel 18**Skolebasert kompetanseutvikling. Samarbeid mellom skoler og kompetansemiljøer om ledelse og profesjonsutvikling. 331**

ANN ELISABETH GUNNULFSEN OG KRISTIN HELSTAD

Profesjonsutvikling på agendaen	331
Bakgrunn for satsingen på skolebasert kompetanseutvikling	333
Erfaringer med skolebaserte kompetanseutviklingstiltak	334
Betydningen av ledelse og ekspertkunnskap for profesjonsutvikling. . .	337
Erfaringer og funn fra feltet – to caser	338
Skole 1	339
Skole 2	340
Sentrale funn	341
Dilemmaer i skolebasert kompetanseutvikling.	342
Top down eller bottom up?	342
Eierskap og motivasjon i utviklingsarbeid	344
Interesser i og forståelser av kompetanseutvikling	345
Avsluttende kommentarer	346

Forfatterpresentasjoner 350

Forord

De senere årene har profesjonsbegrepet stadig oftere blitt knyttet til arbeidstakere i norske skoler, og begreper som profesjonalisering, profesjonell og profesjonsutvikling blir hyppig brukt i debatten om læreryrkets betydning for kvalitet og elevenes læring. Flere aktører, som politikere, utdanningsmyndigheter, arbeidsgivere og lærernes interesseorganisasjoner, har tatt i bruk disse begrepene, men det legges ofte forskjellig meningsinnhold i dem. Samtidig bringer funn fra forskningsfronten ny kunnskap om livet i skolen, der ikke bare elevenes læring, men også læreres læring, ledelse og organisasjonsutvikling fanger forskningsinteressen. I økende omfang blir også forskningsbasert kunnskap anvendt som grunnlag for utdanningspolitiske beslutninger og for konkrete tiltak som berører sektoren. Flere tiltak som kan knyttes til profesjonsutvikling i skolen, er nå satt på dagsordenen. Dette gjelder for eksempel innføring av en ny stillingskategori som lærerspesialist, nedsatt timetall for nye lærere i de første praksisårene kombinert med veiledning fra erfarne lærere, lærersertifisering og lærervurdering samt en sterkere satsing på læreres etter- og videreutdanning. I tillegg satses det tungt på ledelse. Både rektorer og mellomledere på ulike nivåer i skolen har de senere årene gjennomført lederutdanning i form av mastertilbud og rektorskoler, noe som får betydning både for kunnskapsgrunnlaget for yrkesutøvelsen og for fagspråket knyttet til profesjonsarbeidet. I sum bærer disse signalene bud om en sterkere profesjonalisering av yrkesfunksjonene både for lærere og skoleledere. De ulike tiltakene som settes inn, reflekterer også at vi lever i en endringstid der spørsmål om å virkeliggjøre profesjonsutvikling for skolens aktører er høyt på dagsordenen.

I denne boken drøftes sentrale utfordringer knyttet til læreres og skolelederes profesjonsutvikling. Hensikten med boken er å bidra med ny kunnskap og innsikt til feltet. Boken inneholder forskningsbasert kunnskap, og den gir et oppdatert og nyansert bilde av sentrale utfordringer knyttet til lærerutdanning og profesjonalisering av læreres og skolelederes arbeid. Med dette har boken som ambisjon å være et bidrag til en kunnskapsbasert debatt om læreres og skolelederes profesjo-

naliseringsutfordringer, samt at den skal være et bidrag til forskningen på feltet. Boken henvender seg til praktiserende lærere og skoleledere, studenter i profesjonsutdanningene, lærerutdannere og skolelederutdannere, utdanningspolitikere og til interesserte fagfolk og forskere.

Denne antologien har sitt utspring i forskergruppa TEPEC ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved Universitetet i Oslo. Majoriteten av bidragsyterne arbeider ved ILS, men boken har også bidrag fra ansatte ved andre institusjoner og fra skoleledere. På ulike måter speiler bokens kapitler de mange stemmene i debatten om profesjonalisering og profesjonsutvikling i skolen. Redaktørene har lagt opp til en samarbeidsorientert prosess i utviklingen av bokprosjekt og enkeltkapitler, men den enkelte forfatter står selv inne for sine bidrag. Leserne får innspill til å ta stilling til spørsmålene og dilemmaene som reises, og som handler om hvordan kvalitet utvikles i skolen, og hva som kan ligge i profesjonsutvikling som begrep og praksis. Med sine 18 kapitler gir boken et godt og variert grunnlag for en fortsatt debatt om hvordan profesjonsutøvelse og profesjonsutvikling i skolen best kan stimuleres. Det kan gjelde spørsmål knyttet til autonomi versus kontroll, teori versus praksis, hverdagspråk versus fagspråk, forskningsforankring versus praktisk nytteverdi eller kollektiv orientering versus en mer individualistisk orientering i profesjonsarbeidet.

Boken er delt inn i fire deler. Den første delen gir en introduksjon til temaet profesjonsutvikling i skolen og hvordan profesjonsbegrepet brukes av ulike aktører i debatten. Den andre delen tar for seg lærerutdanning som grunnlag for kontinuerlig profesjonell utvikling i læreryrket. Den tredje delen tar for seg læreres profesjonelle utvikling, mens den fjerde delen knytter profesjonsutvikling til ledelse i skolen. Til hver av disse delene vil leseren finne en introduserende tekst som kort presenterer de enkelte kapitlene. Redaktørene takker alle bidragsytere og forlagets fagfeller for innsatsen med å utvikle manus. Tekster blir som oftest bedre av å gjennomgå flere revisjoner, noe som også har vært tilfelle for kapitlene i denne boken. En stor takk går til Universitetsforlaget ved forlagsredaktør Hallvard Aamlid, som ville satse på denne utgivelsen.

Oslo, august 2014

Eyvind Elstad og Kristin Helstad